

BS/94/2012

POLACY WOBEC WŁASNEJ STAROŚCI

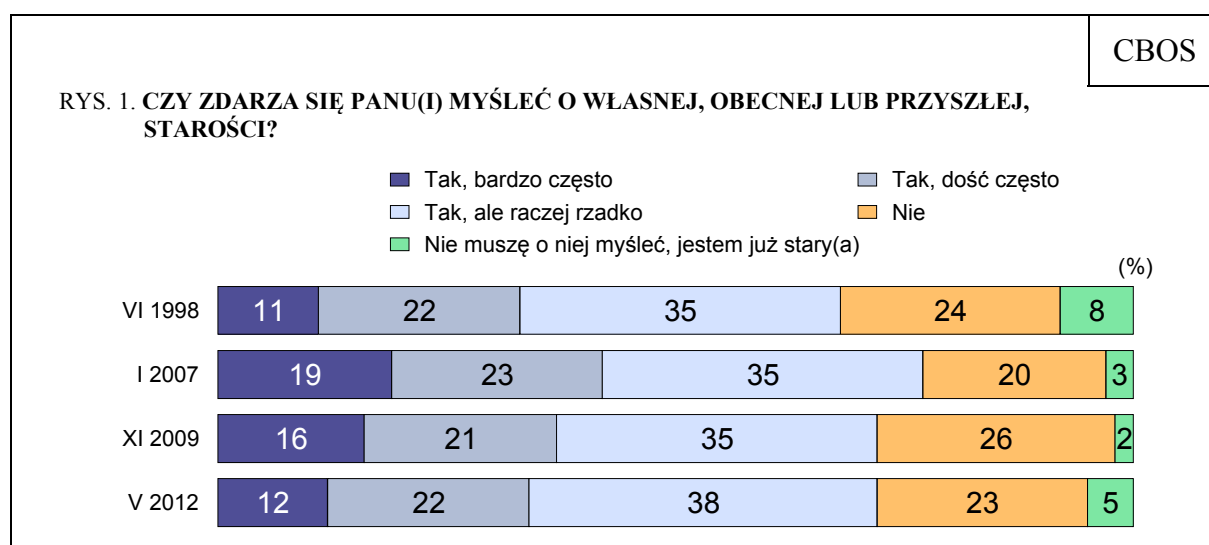
Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
11 stycznia 2012 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

W związku z tym, że rok 2012 ogłoszony został Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej, w jednym z ostatnich naszych badań¹ poruszyliśmy kilka kwestii dotyczących stosunku do starości. Sprawdziliśmy, jak duże jest wśród Polaków zainteresowanie własną starością, jak postrzegają siebie – jako osoby młode, w średnim wieku czy jako starsze, oraz kiedy, ich zdaniem, kończy się młodość, a zaczyna wiek dojrzały i starość. Zapytaliśmy również o obawy związane ze starością oraz o to, jak respondenci chcieliby zorganizować swoje życie na stare lata, kiedy będą potrzebować pomocy. Kwestie te podejmowaliśmy już w naszych badaniach, co pozwala na prześledzenie zmian w postawach Polaków wobec starości.

ZAINTERESOWANIE WŁASNĄ STAROŚCIĄ

Prawie trzy czwarte dorosłych Polaków (72%) myśli o swojej starości, w tym co ósmy (12%) – bardzo często, co piąty (22%) dość często, a prawie dwie piąte (38%) rzadko. Jedna czwarta ankietowanych (23%) nie rozmyśla o starości, a nieliczni (5%) deklarują, że nie muszą o niej myśleć, ponieważ są już starzy. W ciągu ostatnich trzech lat deklaracje w tym zakresie w zasadzie się nie zmieniły.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (264) przeprowadzono w dniach 10 – 16 maja 2012 roku na liczącej 1017 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Zainteresowanie własną starością w naturalny sposób wzrasta wraz z wiekiem. O tym etapie życia często myśli co dwunasty respondent mający od 18 do 24 lat i prawie co drugi powyżej 55 roku życia. Z kolei nieinteresowanie się własną starością deklaruje mniej niż co dziesiąty badany mający przynajmniej 65 lat i co trzeci w wieku 18–34 lata.

Tabela 1

Wiek	Czy zdarza się Panu(i) myśleć o własnej, obecnej lub przyszłej, starości?			
	Tak, często*	Tak, ale raczej rzadko	Nie	Nie, już jestem stary(a)
	w procentach			
18–24 lata	8	56	36	0
25–34	24	43	33	0
35–44	29	48	23	0
45–54	39	36	24	2
55–64	47	31	20	2
65 lat i więcej	49	18	8	26

*Połączono odpowiedzi „tak, bardzo często” i „tak, dość często”. W tabeli pominięto „trudno powiedzieć”

Zastanawianie się nad własną starością zależne jest również od płci. Częste myślenie o starości deklaruje 38% kobiet i 28% mężczyzn. Należy jednak dodać, że w wylosowanej próbie średnia wieku kobiet jest wyższa niż mężczyzn – wynosi odpowiednio: 48 i 45 lat. Z analizy odpowiedzi osób z poszczególnych kategorii wiekowych wynika, że kobiety – prawie we wszystkich wyodrębnionych grupach – częściej myślą o starości. Jedynie wśród osób w wieku 25–34 lata kobiety i mężczyźni porównywalnie często myślą o tym etapie życia.

Tabela 2

Wiek	Czy zdarza się Panu(i) myśleć o własnej, obecnej lub przyszłej, starości?							
	Kobiety				Mężczyźni			
	Często*	Raczej rzadko	Nie	Nie, już jestem stary(a)	Często*	Raczej rzadko	Nie	Nie, już jestem stary(a)
w procentach								
18–24 lata	11	52	37	0	5	60	35	0
25–34	23	45	32	0	25	42	33	0
35–44	40	51	9	0	18	46	36	0
45–54	43	39	18	0	33	33	29	4
55–64	49	30	19	2	44	32	22	2
65 lat i więcej	55	11	6	28	38	28	12	22

* Połączono odpowiedzi „bardzo często” i „dość często”. W tabeli pominięto „trudno powiedzieć”

KIEDY KOŃCZY SIĘ MŁODOŚĆ, A ZACZYNA WIEK DOJRZAŁY I STAROŚĆ

Z szacunków badanych wynika, że młodość trwa do 37 roku życia (średnia wieku 36,97). Od tego momentu rozpoczyna się wiek dojrzały, który trwa do ukończenia 63 lat (dokładnie 63 lat i 3 miesięcy). Po przekroczeniu tego wieku, zdaniem ankietowanych, zaczyna się starość.

Tabela 3

Kiedy, Pana(i) zdaniem, mniej więcej w jakim wieku:	VI 1998		I 2007		V 2012	
	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe
- kończy się młodość i zaczyna wiek dojrzały?	34,72	9,38	35,24	10,33	36,97	10,32
- kończy się wiek dojrzały i zaczyna starość?	60,83	8,86	61,63	7,93	63,25	8,67

Od lat obserwujemy przesuwanie się granic młodości i starości w społecznym odbiorze. W ostatnich pięciu latach kres młodości, według badanych, przesunął się o rok i dziewięć miesięcy, natomiast próg starości – o rok i siedem miesięcy. W ciągu dziewięciu lat dzielących dwa poprzednie pomiary, tj. w latach 1998–2007, zmiana ta była dużo mniejsza – kres młodości przesunął się zaledwie o sześć miesięcy, natomiast próg starości o dziesięć miesięcy.

Postrzeganie granic analizowanych etapów życia jest w znacznym stopniu uzależnione od wieku badanych. Dla osób starszych zarówno koniec młodości, jak i początek starości następuje później niż dla młodszych. Przesunięcia granic omawianych etapów życia, w ciągu ostatnich kilku lat, nie można w pełni wytłumaczyć wzrostem średniej wieku w porównywanych badaniach. Średnia wieku w badaniu z roku 2007 wynosiła 46 lat i 6 miesięcy, i tylko nieznacznie różni się od tegorocznej średniej wieku, która wynosi 47 lat².

Według najmłodszych ankietowanych (mających od 18 do 24 lat) młodość kończy się w wieku 32 lat i 7 miesięcy, a w opinii najstarszych (powyżej 65 roku życia) prawie 7 lat później – w wieku 39 lat i 3 miesięcy. Należy dodać, że według respondentów w wieku 55–64 lata młodość kończy się około 39 roku życia i tak ustalony kres młodości praktycznie nie przesuwa się wraz z wiekiem.

² W porównywanych badaniach przeprowadzonych w roku 2007 i 2012 mediana wieku wynosi 46 lat.

Dla najmłodszych badanych (18–24 lata) starość rozpoczyna się w wieku 59 lat i 9 miesięcy, natomiast dla najstarszych (mających 65 lat i więcej) – ponad 5 lat później, w wieku 65 lat i 5 miesięcy.

Tabela 4

Wiek respondentów	Kiedy, Pana(i) zdaniem, mniej więcej w jakim wieku:			
	kończy się młodość i zaczyna wiek dojrzały?		kończy się wiek dojrzały i zaczyna starość?	
	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe	Średnia wieku w latach	Odchylenie standardowe
18-24 lata	32,56	7,84	59,78	8,95
25-34	35,74	8,24	61,70	9,34
35-44	38,48	9,19	64,15	8,45
45-54	35,76	10,31	63,82	8,31
55-64	39,38	10,60	64,43	7,68
65 lat i więcej	39,23	13,42	65,39	8,08
Ogółem	36,97	10,32	63,25	8,67

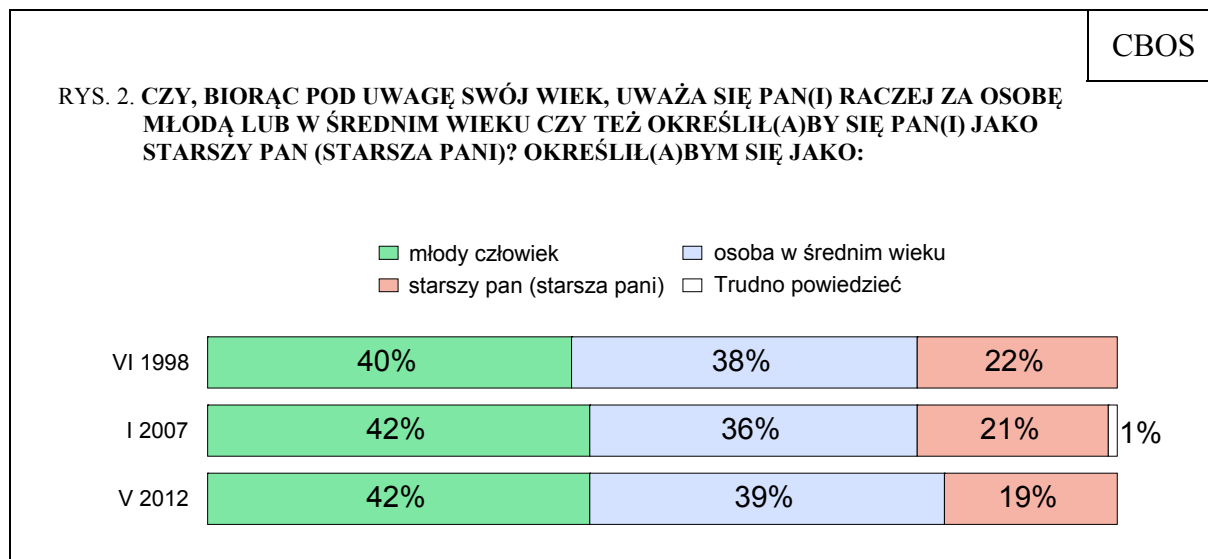
Według kobiet, niezależnie od wieku, kres młodości następuje później niż według mężczyzn: średnio o rok – trzy lata (w zależności od kategorii wiekowej). Ta sama zasada dotyczy wyznaczania progu starości. Ten okres życia rozpoczyna się zdaniem kobiet średnio o rok – do trzech i pół roku (w zależności od kategorii wiekowej) później niż według mężczyzn.

Tabela 5

Wiek respondentów	Kiedy, Pana(i) zdaniem, mniej więcej w jakim wieku:			
	kończy się młodość i zaczyna wiek dojrzały?		kończy się wiek dojrzały i zaczyna starość?	
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni
18-24 lata	33,84	31,39	60,45	59,11
25-34	37,04	34,37	63,43	59,89
35-44	39,16	37,75	64,80	63,44
45-54	37,45	34,04	65,52	62,06
55-64	40,87	37,81	65,98	62,94
65 lat i więcej	40,09	38,02	65,86	64,69
Ogółem	38,27	35,56	64,46	61,94

AUTOIDENTYFIKACJE ZWIĄZANE Z WIEKIEM

Z uzyskanych deklaracji wynika, że nieco ponad dwie piąte dorosłych mieszkańców Polski (42%) uznaje się za ludzi młodych, prawie dwie piąte (39%) – za osoby w średnim wieku, a jedna piąta (19%) za osoby starsze. Identyfikacje związane z wiekiem są stabilne – w ostatnich czternastu latach zmieniły się tylko w niewielkim stopniu.

Autoidentyfikacje wiążące się z wiekiem w znacznym stopniu pokrywają się ze społecznie ustanowionymi granicami analizowanych etapów życia. Okazuje się, że mniej więcej do czterdziestego roku życia Polacy uważają się za ludzi młodych. Trzeba jednak zaznaczyć, że o ile niemal wszyscy respondenci poniżej 30 roku życia uznają się za młodych, o tyle w grupie wiekowej 30–34 lata identyfikuje się w taki sposób 85% badanych, a wśród respondentów w wieku 35–39 lat już tylko 72%. Za osoby w średnim wieku uważa się większość ankietowanych mających od 40 do 64 lat, natomiast z określeniem „starszy pan (starsza pani)” utożsamia się większość badanych w wieku 65 lat i więcej. Warto jednak dodać, że grupie wiekowej 65–69 lat za osoby starsze uważa się nieco ponad połowa ankietowanych, a ponad dwie piąte nadal postrzega siebie jako osoby w średnim wieku. Z kolei wśród respondentów powyżej 70 roku życia ośmiu na dziesięciu identyfikuje się z osobami starszymi, a tylko nieliczni uważają się za osoby w średnim wieku.

Tabela 6

Wiek respondentów	Czy, biorąc pod uwagę swój wiek, uważa się Pan(i) raczej za osobę młodą lub w średnim wieku czy też określił(a)by się Pan(i) jako starszy pan (starsza pani)? Określił(a)bym się jako:			
	młody człowiek	osoba w średnim wieku	starszy pan (starsza pani)	Trudno powiedzieć
	w procentach			
18-23 lata	100	0	0	0
24-29	97	3	0	0
30-34	85	13	0	2
35-39	72	27	0	1
40-44	38	62	0	0
45-49	18	79	1	1
50-54	6	83	11	0
55-59	7	77	16	0
60-64	2	63	33	1
65-69	2	42	57	0
70 lat i więcej	2	16	80	2

Średnia wieku respondentów uznających się za ludzi młodych wynosi 31 lat, za osoby w średnim wieku – 53 lata, natomiast za osoby w starszym wieku 70 lat. Analizowane średnie są nieco wyższe wśród kobiet niż wśród mężczyzn.

Tabela 7

Czy, biorąc pod uwagę swój wiek, uważa się Pan(i) raczej za osobę młodą lub w średnim wieku czy też określił(a)by się Pan(i) jako starszy pan (starsza pani)? Określił(a)bym się jako:	Kobiety	Mężczyźni	Ogół
	średnie wieku (w latach)		
– młody człowiek	32	31	31
– osoba w średnim wieku	53	52	53
– starszy pan (starsza pani)	72	68	70

WŁASNA STAROŚĆ

Dla zdecydowanej większości Polaków okres starości wiąże się z różnego rodzaju obawami. Jedynie nieliczni nie odczuwają lęku przed tym okresem życia (6%).

Niezależnie od wieku i własnej sytuacji życiowej, respondenci myśląc o swojej starości niezmiennie najbardziej obawiają się chorób, niedołężności, utraty pamięci (73%). Ponad połowa (56%) boi się utraty samodzielności, bycia ciężarem dla innych, uzależnienia od innych ludzi. Jedna trzecia ankietowanych obawia się złych warunków życia, trudności z utrzymaniem się (32%), a także samotności i utraty osób bliskich (32%). O połowę mniejsze grupy badanych deklarują lęk przed cierpieniem (18%) oraz niepokój związany

z niepewnością, z kim będą mieszkać i pod czyją będą opieką (16%). Co siedemnasty respondent (6%) obawia się, że będzie nikomu niepotrzebny.

Tabela 8

Niezależnie od tego, w jakim jest Pan(i) obecnie wieku i jaka jest Pana(i) sytuacja życiowa, proszę powiedzieć, czego najbardziej obawia się Pan(i) myśląc o swojej starości?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	XI 2000	XI 2009	V 2012
	w procentach		
Chorób, niedołężności, utraty pamięci	71	68	73
Bycia ciężarem dla innych, utraty samodzielności, uzależnienia od innych ludzi	58	50	56
Złych warunków życia, trudności z utrzymaniem się	41	36	32
Samotności, utraty osób bliskich	37	34	32
Cierpienia	20	20	18
Niepewności, kto będzie się mną opiekować, gdzie i z kim będę mieszkać	15	14	16
Poczucia, że jestem niepotrzebny(a)	12	5	6
Niczego szczególnego się nie obawiam	4	7	6

Obawy związane ze starością są zróżnicowane społecznie. Osoby starsze bardziej obawiają się cierpienia, natomiast młodsze – złych warunków życia, trudności z utrzymaniem się oraz samotności, utraty bliskich. Lęk przed cierpieniem częściej też towarzyszy osobom gorzej wykształconym, a obawy związane ze złymi warunkami życia – badanym lepiej wykształconym oraz respondentom znajdującym się w trudniejszej sytuacji materialnej. Z kolei samotności, utraty bliskich bardziej obawiają się – poza młodszymi ankietowanymi – mieszkańcy największych, ponadpółmilionowych miast oraz badani znajdujący się w relatywnie dobrej sytuacji materialnej. Chorób, niedołężności, utraty pamięci stosunkowo najmniej obawiają się najmłodszy – w wieku 18–24 lata, a także badani z wykształceniem podstawowym. Natomiast niepewność co do tego, z kim będą mieszkać, pod czyją będą opieką na stare lata, częściej wyrażają osoby znajdujące się w trudniejszej sytuacji materialnej oraz badani z wykształceniem zasadniczym zawodowym.

Interesowało nas również, jak respondenci chcieliby zorganizować swoje życie na stare lata, kiedy będą potrzebowali pomocy. Prawie dwie trzecie (64%) chciałoby mieszkać we własnym mieszkaniu korzystając z doraźnej pomocy bliskich – rodziny, przyjaciół, sąsiadów. Co siódmemu ankietowanemu (15%) odpowiadałoby zamieszkanie razem z dziećmi, wnukami lub dalszą rodziną. Mniej więcej co dziesiąty respondent chciałby mieszkać we własnym mieszkaniu korzystając z odpłatnej stałej pomocy (8%) bądź z bezpłatnej opieki, np. pomocy społecznej, Czerwonego Krzyża, Caritasu lub innych

wolontariuszy (3%). Pozostałe formy organizacji swojego życia na stare lata, takie jak: prywatny lub państwowy dom spokojnej starości, mieszkanie wspólnie z innymi starszymi ludźmi w celu wzajemnego wspomagania się, wskazywano sporadycznie. Warto zwrócić uwagę, że jedynie 3% badanych nie zastanawiało się nad tą kwestią i nie ma wyrobionego zdania w tej sprawie.

Tabela 9

Jak chciał(a)by Pan(i) zorganizować swoje życie na stare lata, kiedy będzie Pan(i) potrzebował(a) pomocy? Czy przede wszystkim chciał(a)by Pan(i):	Wskazania respondentów według terminów badań		
	XI 2000	XI 2009	V 2012
	w procentach		
– mieszkać we własnym mieszkaniu, korzystając z doraźnej pomocy osób bliskich – rodziny, przyjaciół, sąsiadów	57	66	64
– mieszkać we własnym mieszkaniu, mając zapewnioną opłaconą przez siebie stałą pomoc osób zajmujących się opieką nad ludźmi starymi	8	9	8
– mieszkać we własnym mieszkaniu, mając zapewnioną bezpłatną stałą pomoc, np. opieki społecznej, Czerwonego Krzyża, Caritasu lub innych wolontariuszy	3	3	3
– dzielić mieszkanie z dziećmi, wnukami lub dalszą rodziną	20	12	15
– wynajmując komuś obcemu pokój lub część mieszkania w zamian za opiekę	0,3	1	0
– mieszkać wspólnie z innymi starszymi ludźmi w celu wzajemnego wspomagania się	2	1	2
– zamieszkać w prywatnym domu spokojnej starości	2	1	3
– zamieszkać w państwowym domu spokojnej starości	1	2	2
Inne rozwiązanie	0,2	1	1
Nie wiem, nie zastanawiałe(a)m się nad tym	6	4	3

We wszystkich analizowanych grupach społeczno-demograficznych respondenci najczęściej wyrażają chęć zamieszkania we własnym mieszkaniu i korzystania z doraźnej pomocy bliskich. Takie rozwiązanie stosunkowo najbardziej odpowiada osobom najstarszym, powyżej 65 roku życia, najmniej zaś najmłodszym – w wieku 18–24 lata. Z kolei najmłodszy respondenci relatywnie najczęściej chcieliby mieszkać na starość w rodzinie wielopokoleniowej, wraz z dziećmi, wnukami lub dalszą rodziną, natomiast wśród starszych aprobatą tego rozwiązania maleje. Chęć dzielenia mieszkania z rodziną wielopokoleniową częściej wyrażają również osoby gorzej wykształcone, o niższych dochodach *per capita* w gospodarstwie domowym, a także mieszkańcy wsi. Niezależność od rodziny, mieszkanie we własnym mieszkaniu, mając zapewnioną opłaconą przez siebie pomoc, ponadprzeciętnie często wybierają badani z wyższym wykształceniem, znajdujący się w stosunkowo dobrej sytuacji materialnej, a także mieszkańcy miast liczących od 20 tys. do 500 tys. ludności.

Prawie trzy czwarte dorosłych mieszkańców Polski myśli o swojej starości. Zainteresowanie tym etapem życia częściej niż inni wyrażają starsi badani oraz, niezależnie od wieku, kobiety.

Z szacunków badanych wynika, że młodość trwa do 37 roku życia, po czym następuje wiek dojrzały, który trwa do 63 roku życia (dokładnie: do 63 lat i 3 miesięcy). Po osiągnięciu tego wieku rozpoczyna się starość. Od lat obserwujemy, że w odbiorze społecznym kres młodości oraz początek starości następują coraz później. Czternaście lat temu, gdy po raz pierwszy pytaliśmy o tę kwestię, młodość kończyła się według badanych w wieku 34 lat i 9 miesięcy, a starość rozpoczynała się po ukończeniu 60 lat i 10 miesięcy. Postrzeganie granic omawianych etapów życia w znacznej mierze zależy od wieku i płci badanych. Według osób starszych oraz kobiet zarówno kres młodości, jak i początek starości następuje później.

Autoidentyfikacje związane z wiekiem w znacznym stopniu pokrywają się ze społecznie ustanowionymi granicami analizowanych etapów życia – młodości, wieku dojrzałego oraz starości. Większość badanych w wieku 18–39 lat uznaje siebie za ludzi młodych, większość ankietowanych w wieku 40–64 lata za osoby w średnim wieku, natomiast wśród respondentów powyżej 64 roku życia przeważa przekonanie, że są w starszym wieku.

Dla zdecydowanej większości Polaków myślenie o starości wiąże się z różnego rodzaju obawami. Najczęściej związane są one z chorobami i niedołężnością oraz utratą samodzielności, uzależnieniem od innych ludzi.

Polacy powszechnie deklarują, że wiedzą, jak chcieliby zorganizować swoje życie na stare lata, kiedy będą potrzebowali pomocy. Większość chciałaby mieszkać we własnym mieszkaniu, korzystając z doraźnej pomocy bliskich. Stosunkowo nieliczna grupa respondentów wyraża chęć zamieszkania na starość w rodzinie wielopokoleniowej, wraz z dziećmi, wnukami lub dalszą rodziną.

Opracowała
Małgorzata OMYŁA-RUDZKA